

Fütüvvet Kavramı

Sözlükte 'genç, yiğit, cömert' anlamına gelen, Arapça fetâ kelimesinden türeyen ve başlangıçta tasavvufi bir mahiyet taşımayan fütüvvet, 13. yüzyıldan itibaren içtimaî, iktisadî ve siyasî bir yapılanmaya dönüşmüştür. (Uludağ, VII, 1996: 259-265; Arendonk ve Faris, t.y.: 700-401).

Kavram olarak ise fütüvvet, "Genellikle başkasını kendine tercih etmek, engin bir mürüvete sahip olmak." demektir. Sözlük anlamıyla birlikte fütüvvet kavramı, tasavvuf çevrelerinde, diğerkâmlık, cömertlik ve şefkati de içine alan bir terim olmuştur. Bu özellikleri taşıyanlara ise 'fetâ (yiğit, cesur, cömert)' denir. Fütüvvet kavramı, Kur'an'daki 'îsâr' kavramı ile irtibatlı ve yakın anlamlıdır. Îsâr, "Ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmek" demektir. Kısaca kişinin kardeşini kendi nefesine tercih etmesidir. Dolayısıyla fütüvvet ahlaki, îsârî esas alır. Nitekim Arapçadaki *fetâ*, Farsçadaki *civânmerd* ve Türkçedeki *delikanlı* kelimesinde de 'feragat' anlamı vardır ki kendi ihtiyacından önce, kardeşinin ihtiyacının giderilmesini istemek fütüvvet icabıdır. (Yılmaz, 2009: 2). Bu anlatılanlardan fütüvvetin ahlaki temeller üzerine oturduğunu çok rahat müşahede edebiliriz.

18/Kehf, 13. ayeti ile 21/Enbiyâ, 60. ayetinde geçen fetâ kelimesi, mutasavvıflar tarafından fütüvvetin esası kabul edilmiştir. fetâ kelimesi 18/Kehf, 13 ayette şöyle geçmektedir: "Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Onlar Rablerine inanmış gençlerdi (fityetun). Biz de onların hidayetlerini artırmıştık."

Fütüvvete esas teşkil eden îsâr kavramı ise 59/Haşr, 9. ayette şöyle yer almaktadır: "Daha önceden (Medine'yi) yurt edinen ve gönüllerine imanı yerleştirenler, hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı, bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile kardeşlerini nefislerine tercih ederler (yu'sirûne). Kim nefsinin cimrilik ve pintilik tutkularından korunursa, işte onlar, felaha erenlerdir."

Yine Hz. Peygamber'in (sas.) "Ali'den başka yiğit (fetâ), Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur." (Aclûnî, II, t.y.: 363 (3069) hadisi fütüvvetin en önemli dayanaklarından birini teşkil etmektedir.

Büyük tasavvuf ve tefsir bilgini Ebû Abdîrahmân es-Sülemî'ye (H. 325-412) ait fütüvvet konusunda yazılmış en eski eser Risâle'nin tercümesinin 'Önsöz'ünde Süleyman Ateş şu bilgileri vermektedir: "Eski Araplar fetâ terimiyle, ideal olarak zihninde yaşattığı 'asil ve tam anlamıyla insanı kastediyordu. Fetâ'nın misafir severliği ve eli açıklığı, sonuna kadar, yani kendisinin hiç bir şeyi kalmayınca ve büsbütün fakir düşünceye kadar devam eder. Mücadelede de fetâ, arkadaşları uğruna hayatını ortaya koyar. Misafir severliğin ve mücadelede kendini feda etmenin bu en yük-

sek derecesi, yani fütüvvet göklere çıkarılmıştır. Fütüvvetin cömertlik açısından Hâtem-i Tâî ve yiğitlik açısından da Hz. Ali (ra.) örnek kahramanları sayılmıştır." (Sülemî, 1997: 3).

"Fütüvvetin fedakârlık ve başkalarını kendi nefesine tercih etme gibi bazı düşünceleri Nişabur (Horasan) tasavvuf ekolüne geniş ölçüde sirayet etmiş ve orada fütüvvet, tasavvufi bir mahiyet kazanmış, böylece daha önce toplumsal hayatta bir ideal iken bu defa ruhani hayatta da bir ideal hâline gelmiştir." (Sülemî, 1997: 4).

Fütüvvet Tasavvuf İlişkisi

Aslında fütüvvetle tasavvufu birbirinden net çizgilerle ayırt etmek pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü ilk dönemlerde sûfî, aynı zamanda bir fetâdır. Bundan dolayı sûfîler, fetâyı 'sûfî', fütüvveti de 'tasavvuf' olarak tarif etmekte bir sakınca görmemişlerdir (Uludağ, VII, 1996: 260). Bundan dolayı olsa gerek Sülemî'nin Kitâbü'l-fütüvve'sinde anlattığı fütüvvetle ilgili adap ve ahlaki vasıflar aynı zamanda sûfide de bulunması gereken vasıflardır (Uludağ, VII, 1996: 260).

Kuşeyrî'de ise fütüvvetle ilgili olarak şu başlıklar ön plana çıkmaktadır: (Kuşeyrî, 2003: 305-310):

- Başkasını kendine tercih etmektir.
- Başkasının kusurlarını hoş görmek ve ayıpları deşifre etmeyip setretmektir.
- Fütüvvet ehli kişi, düşmanı olmayan ve nefisini kendisine hasım etmiş kişidir.
- Fütüvvet fedâ-yı cân ve mâl edebilmektir.
- Nefsin heva ve hevesine muhalefettir.
- Kişinin vazifesini yapmak ve hak istememektir.
- Fakir ile zengini bir tutmaktır.
- Dünya ve ahiretten yüz çevirmektir.
- Misafir ve ev halkını bir görmektir.
- Herkese ikramda bulunmak, insan ayırmamaktır.
- İncitmemektir.
- Sünnete tabi olmaktır.
- Nefse pay çıkarmamaktır.
- Biriktirmemektir.
- Nimeti paylaşıp, mihneti gizlemektir.

Tasavvufla ilgili tanımlara baktığımızda ise Kuşeyrî'nin yukarıdaki başlıklarına benzer vurgular yapıldığını görürüz. Tasavvufu;

- Cerîrî (ö. 321/933), “Tasavvuf güzel huyları benimsemek, kötü huylardan kaçınmaktır.”
- Kettânî (ö. 322/933) ve Mürtaîş (ö. 328/939), “Tasavvuf ahlakıdır.”
- Cüneyd (ö. 297/909), “Hakkın seni sende öldürmesi ve kendinde diriltmesidir. Allah’la beraberlik, nefisle sulhu olmayan bir savaştır.”
- Ebû Hamza Bağdâdî (ö.289/901), “Zengin iken fakir, aziz iken zelim, meşhur iken meçhul olmaktır.”
- Semnûn (ö. 297/909), “Ne bir şeye malik olman ne de bir şeyin sana malik olmasıdır.”
- Ruveyym (ö. 303/915), “Allah’ın iradesine mutlak teslimiyettir.”
- Ma’rûf Kerhî (ö. 201/816), “Halkın elinde olandan ümit kesmektir.”
- Hamdun Kassâr (ö. 271/884), “Başkalarını affetmek, kendi nefsinin kınamaktır. Adam ayırmamak, herkese ikram etmek, kötü olan her şeyi üzerine almak ama kendinden sadece güzel bir şey çıkmasıdır. Kanını heder, malını mubah görmektir. Fedâ-yı cân ve mâl etmektir.” şeklinde tanımlamışlardır.
- Fütüvvetten ilk bahseden müellif sûfî Sülemî (ö.412/1021) ise fütüvveti Allah’a Peygambere ve insanlara karşı davranış şekli olarak kabul eder. Onun fütüvvet tanımı da şöyledir: “Allah’ın emirlerine uyma, güzel ibadet, kötülükleri bırakma, açıktan ve gizli olarak ahlakın en güzeline sarılmadır.” (Sülemî, 1977: 22-24).

Büyük sûfîlerin tariflerine göre fütüvvet; kendini değil, Hz. Muhammed (sas.) gibi halkı/ümmetini düşünmek, insanların derdleriyle dertlenmek, kendisi için istediğini, fazlasıyla başkaları için de istemek, kusur ve ayıpları örtmek, nefse düşman olmak, fakirden nefret duymamak, zengine hâlini arz etmemek, eline geçen ile elinden çıkanı bir görmek, kimseye düşman olmamak, kimseden mürüvvet ve ihsan beklememek fakat herkese karşı mürüvvet ve ihsan sahibi olmak, iki âlemden de geçmektir (Soykut, 1971: 76).

Fütüvvet ehli ile ilgili bir fütüvvetnâmede yer alan şu vasıflar hiç kuşkusuz tasavvufla fütüvvet arasındaki benzerliği apaçık ortaya koymaktadır: “Fakr, onların kerametidir, taâtullâh ise halavetleri; Hubbullâh onların lezzetleri, takva azıklarıdır. (Seyr) ilallâh onların haceti, (seyr) maallâh ticaretleri, (seyr) alellâh itimatlarıdır. Onlar Allah ile dostluk kurar, O’na tevekkül ederler. Açlık onların yemekleri, zühd meyveleridir. Güzel ahlak elbiseleri, üstünlükten feragat etmek hilyeleridir. Sehavet onların mesleği, iyi geçim sohbetleridir. İlim destekleri, sabır yolları, hidayet binekleri, Kur’an konuşmaları, şükür ziyetleridir. Onlar zikre düşkün-

dürler. Rızâ onların sevincidir. Kanaat malları, ibadet ise kazançlarıdır. Şeytan düşmanları, dünya çöplükleridir. Hayâ onların gömlekleri, havf ise seciyeleridir. Gündüz, ibret aldıkları, gece fikre daldıkları zamandır. Hikmet mükâfatlarıdır. Hakk bekçileri. Hayat onların bir konaklık mesafeleri, ölüm varacakları yer, kabir sığınakları, Firdevs meskenleridir. Âlemlerin Rabbine bakmaları, onların huzurda duruşlarıdır.” (Sarıkaya, 1999: 16).

Fütüvvet teşkilatı ile sûfîlik arasında ilginç benzerlikler vardır. Sûfîlerin giydikleri ‘hurka’ yerine fetâlar ‘şalvar’ giyerler, ‘tâc’ yerine de ‘şedd’ (kuşak) kuşanırlar. Fütüvvet erbabı, genç meslek sahipleri olduğundan, onların şalvar giyip şedd kuşanmaları, süflî duygularına sahip; nefislerine hâkim olmayı sembolize etmektedir. Benzerlikler sebebiyle sûfîler, fetâyı sûfî, fütüvveti de tasavvuf olarak görmüşlerdir. Zaman zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte tasavvufta fütüvvet, ahlaki bir erdem ve tasavvufî bir kavram olarak önemli bir yeri hâizdir (Yılmaz, 2004: 274-275).

Dolayısıyla tasavvufun tanımları ile fütüvvetin tanımları örtüşmektedir. Bu tanımların tümü ortaya koymaktadır ki tasavvuf ve fütüvvet ve dolayısıyla Ahîlik, ahlaki yönü ön plana çıkan bir yaşam biçimidir.

Aynı zamanda birazdan ele alacağımız Ahîlik kurumunun doğru anlaşılması, Ahîliğin temelini oluşturan fütüvvet kurumunun ve ideallerinin doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Zira Ahîlik, hicrî 2. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan fütüvvet anlayışının sosyal örgütlenme olarak Anadolu’da kazandığı özel bir biçimdir (Demirpolat, 2004: 356).

Fütüvvet Teşkilatı

Fütüvvet kavramı hicrî III. asırda Horasan ve Nişabur bölgesinde kullanılmaya, IV ve V. asırdan sonra ise kurumsallaşmaya başladı. Fütüvvet teşkilatının ilk defa Abbasî halifelerinden Nâsır Lidîmillâh (Miladî 1180-1225) tarafından sosyal bir düzene sokulduğu bilinmektedir. Devletin siyasî ve içtimaî düzeni bozulunca Nâsır, toplum içinde yaygın bir biçimde bulunan fütüvvet birliklerinden yararlanarak sosyal dengeyi yeniden tesis etmeye çalıştı. Nâsır, önce Bağdat’ta devrin ‘Şeyhler Şeyhi’ unvanını taşıyan Şihâbüddîn Sühreverdi’ye (ö. 632/1234) bir Kitâbü’l-fütüvve yazdırdı ve bütün fütüvvet birliklerini kendisine bağladı. Komşu İslam devletlerine elçiler ve fermanlar göndererek onları da fütüvvet teşkilatına girmeye çağırdı. Özellikle Anadolu Selçuklu Devletiyle bu anlamda bir takım diplomatik temaslar sağladı (Tekeli, 2011, 142; Yılmaz, 2009: 4).

Fütüvvet yolundaki melâmet anlayışına göre, “çalışıp kazanmak ve başkalarına yük olmamak, ‘arif’ unvanıyla anılıp yük olmaktan daha iyidir.” Bu yolun mensupları hem kendilerini gizlemek, hem de çalışıp kazanarak başkalarına yük olmamak için bir meslek sahibi olmayı ve o meslek unvanıyla anılmayı zahîd ve sûfî olarak anılmaya tercih etmişlerdir (Yıl-

maz, 2009: 5). Bu ise tasavvufun, "Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır. Gül-i gülzâr olup hâr olmamaktır." tanımıyla birebir örtüşen bir durumdur.

Horasaniler (Melâmetiler), esnaf ve zanaat erbabını teşkilatlandırarak, loncalar oluşturmuşlardır. İşte bu organizasyon, zamanla üç kıtaya yayılarak, sosyo-ekonomik hayatın temel direği olma fonksiyonunu icra etmiştir. Horasan'daki fütüvvet teşkilatlanmasının Anadolu'ya yansması, Ahîlik adıyla olmuş ve Osmanlı'da bu teşkilat, 1908 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (Cebecioğlu, 2004: 220).

Fütüvvet hareketi zamanla iki kola ayrılmıştır. Kollardan biri 'Seyfi' adını alarak Hz. Ali'ye bağlanmış, diğeri ise 'Kavlî' adını alarak Hz. Ebu Bekir'e bağlanmıştır (Tekeli, 2011, 141). Daha sonra bir de 'Şurbî' kolundan bahsedilmiştir. 'Seyfi'ler, daha çok askerî birliklerin ve sefer zamanı sefere çıkan birliklerin bağlı olduğu kol olarak; 'Kavlî'ler meslek ehli, zanaat sahibi esnafın bağlı olduğu kol olarak; 'Şurbî'ler ise ihtiyaç maddesi satışı yapan esnafın bağlı olduğu kol olarak nitelendirilmiştir (Sarıkaya, 1999: 7).

Fütüvvet teşkilatında hiyerarşik bir düzen hâkimdir. Bazen üçlü, bazen dörtlü bazen de dokuzlu bir tasnif söz konusudur. Dokuzlu tasnif şöyledir: Erkân-ı tarîkat yedi taife ve dokuz kısımdır. Altısı erkân-ı tarîkat, üçü ashâb-ı tarîkat; bunlar birbirinden galibtir. Sırasıyla; ahbab, nim-tarik, miyan beste, beşâriş, nakîb, nakîbu'n-nukebâ, halife, şeyh ve şeyhu's-suyûh'tur." (Sarıkaya, 1999: 7). Bu hiyerarşik yapıyla birlikte fütüvvette her mesleğin bir 'pir'i ve silsilesi vardır. Silsilede pirlerin piri, Ahî Evran'dır. Silsile Resulullah (sas.) Efendimiz'e, oradan da Hz. Âdem'e kadar ulaşmaktadır. Meslekler ve pirleri şöyledir (Ekinci, 2008: 366-367):

Tüccarların Piri	: Hz. Muhammed (sas.)
Seyyahların Piri	: Hz. İsa
Çobanların Piri	: Hz. Musa
Börekçilerin Piri	: Varaka
Hurdacıların Piri	: Avn İbn İmkân
Tellalların Piri	: Tayfur-i Mekkî
Dökmecilerin Piri	: Ubeydullâh el-Bahrî
Sabuncuların Piri	: Ahmed İbn Abdullah
Şerbetçilerin Piri	: Muhammed İbn Abdullah
Çiftçilerin Piri	: Hz. Âdem
Hallaçların Piri	: Hz. Şit
Marangozların Piri	: Hz. Nuh
Devecilerin Piri	: Hz. Salih

Sütçü ve Dülgerler Piri	: Hz. İbrahim
Terzi ve Yazıcılar Piri	: Hz. İdris
Saatçilerin Piri	: Hz. Yusuf
Ekmekçilerin Piri	: Hz. Zülküf
Tarihçilerin Piri	: Hz. Lut
Bağcılarının Piri	: Hz. Üzeyr
Çulhacıların Piri	: Hz. İlyas
Zırhçıların Piri	: Hz. Davut
Balıkçıların Piri	: Hz. Yunus
Berberlerin Piri	: Selmân-ı Fârisî
Mimarların Piri	: Muhammed İbn Ebubekir
Kasapların Piri	: Ebû'l- Muhcin
Bakkalların Piri	: Adıyy İbn Abdullah
Sakaların Piri	: Selmân-ı Kûfî
Hamamcılarının Piri	: Mansûr İbn Kâsım-ı Bağdâdî
Debbağların Piri	: Ahî Evran
İğnecilerin Piri	: Ebû'l-Kâsım Mübârek
Nalbantçılarının Piri	: Ebû Süleyman İbn Kâsım
Kuyumcularının Piri	: Nasr İbn Abdullah
Aktarların Piri	: Husam İbn Abdullâh-ı Kûfî
Saraçların Piri	: Bun-Nasr İbn Hâşimiyyi Bağdâdî
Çıkrıkçıların Piri	: Abdullah Habîb-i Neccâr
Taşçıların Piri	: Kâsım İbn Nasrullah
Okçularının Piri	: Sa'd İbn Ebî Vakkâs
Boyacıların Piri	: Ömer İbn Abdullâh-ı Sebbâh
Bardakçıların Piri	: Abdülfahhâr-ı Medenî
Bahçivanların Piri	: Ebûzeyd Baba Beten-i Hindî

Fütüvvetin Gereklere

Mutasavvıflara göre fütüvvet, peygamberlerden ve Allah dostlarından kalma bir ahlak yoludur. Bilhassa Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Hz. Yuşa'a Peygamberlere fetâ denmiştir. Hz. Musa'ya arkadaşlık eden Yuşa da, fütüvvet ahlakına uyduğundan fetâ adıyla anılmıştır. Hz. İbrahim'e (as.) oğlunu kurban etmesi emredilince, şikayet etmek şöyle dursun memnun

olmuş, ziyafet vermek ve konuk ağırlamak da ondan kalmıştır. Fetâ ismi ona, gerek bu özelliklerinden gerekse putları kırmasından dolayı verilmiştir. Ashâb-ı Kehf de batıla uymayıp Allah'a sığındıklarından dolayı bu adı almıştır. Kısaca fütüvvet, her kötülüğü terk etmek ve her güzel huyu, her hâl ve zamanda yapmaktır (Sülemî, 1977: 4).

Her şeyden önce tasavvufta olduğu gibi fütüvvette de esas prensip, tev-hiddir. Fetâ, Hz. Peygamber'in (sas.) yaşantısını takip etmek zorundadır. İşlerini Allah rızası için yapmalı, her türlü ahlakî vasıflarla donanmış olmalı, zevk, arzu ve hevesten uzak yaşamalıdır (Sarıkaya, 1999: 7).

Fütüvvet ehli insanlar aynı zamanda melâmet ehlidirler. Tabakât-ı Sûfiyye sahibi Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin Risâletü'l-Melâmetiyye'sinde, Melâmetiyye şeyhlerinden bazılarına, "Sizce fütüvvet makâmını kim hak eder?" diye sorulunca, onlar şöyle cevap verdiler: "Allah (cc.) hepsine rahmet etsin; kimde Hz. Âdem'in özür getirmesi, Hz. Nuh'un sebatı, Hz. İbrahim'in vakarı, Hz. İsmail'in doğruluğu, Hz. Musa'nın ihlası, Hz. Ey-yub'un sabrı, Hz. Davud'un ağlayışı, Hz. Muhammed'in (sas.) cömertliği varsa; yine Allah (cc.) hepsinden razı olsun; kimde Hz. Ebubekir'in acı-ması, Hz. Ömer'in hamiyeti, Hz. Osman'ın hayâsı, Hz. Ali'nin bilgisi bulunursa, sonra da bütün bunlarla beraber nefsinin horlar, ayıplarını görürse, o kimse fütüvvet sahibidir. Fetâ adını hak eder." (Soykut, 1971: 76).

Fetâ için bütün peygamberlerin ve dört halifenin öne çıkan yönleri, örnek alınması gereken en önemli prensiplerdendir.

Yine fütüvvette, 'kişinin helal kazanması ve el emeğini yemesi' çok önemlidir. Bu nedenle fütüvvet teşkilatına tam üye olmak ve teşkilata layık olabilmek için, kişinin ilim ve sanatla uğraşmış olması veya uğraş-ması gerekir.

Fütüvvet ehli kişinin özellikle cuma akşamları yapılan toplantılarda oku-nan Kur'an-ı Kerim, hadis, menâkıb, tasavvuf edebiyatı, hikemiyyât gibi derslere ve ilim meclislerine katılması gerekir. Sülemî'nin Risâle'sinde, fütüvvet ehlinin temel vasıflarının zikredildiği fütüvvetle ilgili genel bir tanım şöyle yapılmaktadır: "...Fütüvvetten sordun, öyle ise bil ki fütüv-vet, (Allah'ın) emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zâhiren ve bâtınen, gizli ve açık, ahlakın en güzeline sarılmadır. Her hâl ve her vakit, senden bir çeşit fütüvvet ister. Fütüvvetsiz hiçbir hâl yok-tur." (Sülemî, 1977: 24).

Fütüvvetnâmelerdeki fütüvvet ağacı, fütüvvetin genel esaslarını şöyle açıklamaktadır: "Fütüvvet ağacı, biter sıdk u safâdan ve emanet sakla-madan ve keremden ve mürüvvetten ve hayâdan. Bu, vasf-ı imandır. Her kim bu vasıftan taşra olsun, Allah ondan bizar olur. Ol ağacın özü Allah yolunda ihsan kılmaktır. Budakları edeptir, hayâdır ve kökü tev-hiddir ve tehlildir ve yemişi marifettir ve evliya sohbetidir ve ol ağacın suyu rah-mettir ve rahmet ile su verilir ve kudretten ol su evliya gönül tahtına

akar. Ol ağaç yiğidin gönül tahtında biter. Budakları yücelir, nur ile celale erişir.” (Sarıkaya, 1971: 7-8).

Yine Sülemî'nin Risâle'sinde, fütüvvetin gerekleri örnekler verilerek açıklanmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: “Dostlarla latifeleşmek, kötülüğe iyilik yapmak, başkalarının kusurunu aramamak, yemekte kusur bulmamak, güzel ahlak sahibi olmak, cömertlik, başkalarını sevmek, yemekte edep, dostlarla iyi geçinmek, kendinden önce başkalarını düşünmek, şefkat etmek, Allah için sevmek, doğru sözlü olmak, konukseverlik, sadaka vermek, yaptığı iyiliğe karşılık beklememek, tevbe etmek, Allah dostlarını sevmek, kimsenin kusurunu yüzüne vurmamak, çalışmak, inancını düzeltmek, Allah'ın yasaklarına saygı göstermek, başkalarının kusuruyla uğraşmamak, Allah'a güvenmek, duada edep ve nefsi hesaba çekmek.” (Sülemî, 1977: 25-35).

Kuşeyrî, Risâle'sinin fütüvvet bahsinde, Hz. Ca'fer-i Sâdık'la ilgili şöyle bir hadise nakleder: “Hacılardan biri, Medine-i Münevvere'de uyumuş, uyanınca para kesesinin çalındığını vehmetmişti. Keseyi aramaya başlayan adam, o sırada Hz. Ca'fer-i Sâdık'a rastlamış, yakasına yapışarak, ‘Kesemi sen çaldın.’ demişti. Hz. Ca'fer-i Sâdık, ‘Kesede ne vardı?’ diye sormuş. ‘Bin dinar vardı.’ cevabını alınca, adamı almış evine götürmüş, eline bin dinar saymış ve vermişti. Parayı alan adam evine dönmüş, içeri girmiş, çaldırıldığını sandığı paranın evde olduğunu görünce, hemen Hz. Ca'fer-i Sâdık'a gidip, özür dilemiş. Paraları geri iade etmek istemiş. Fakat Ca'fer-i Sâdık paraları almayı reddetmiş; “Elimden çıkan bir şeyi, bir daha geri almam.” demiştir. Bu duruma şaşırın adamcağız, çevresindekilere, ‘Bu zat kimdir?’ diye sorunca, kendisine, ‘Bu zat Ca'fer-i Sâdık'tır.’ denilmiştir.” (Kuşeyrî, 2003: 310). Bu prensibi hayat felsefesi hâline getiren fütüvvet ehli, –masonlukta olduğu gibi– yalnız kendi üyelerinin haklarını korumak gayesiyle aralarında oluşturdukları bir örgüt olmaktan çok; inanç birliği için bir araya gelmiş, İslam'ın menfaatlerini koruyan bir kuruluştur.

Fütüvvet ehli, hem toplum içinde bir dayanışma sağlamış, hem de halkı ve devlet adamlarını cihada ve fetihlere teşvik etmiştir. Fütüvvet ehlinin özelliklerini Sülemî şöyle ifade etmektedir:

“Dışta ve içte takva, açlık, zikir, organları yaratılış gayesinde kullanmak, halka iyi zan beslemek, dostlara öğüt vermek, büyüklerin sözlerini dinlemek, Allah için eziyete katlanmak, belaya sabır, masivadan geçmek, kötülerle sohbetten kaçınmak, ilimde marifet aramak, tamahtan sakınmak, gelmeyenin ardına düşmemek, mücahedeye devam etmek, fakirleri hizmetinde kullanmamak, verenin ve alanın Allah olduğunu bilmek, daima kusurlu olduğunu düşünmek, dünya için dostlara kırılmamak, halveti tercih etmek, nefsin arzusuna aykırı gitmek, ahlakta zarafet, her işi Allah'a havale etmek, ikram sahibi olmak, Allah'tan sağlık istemek, aza kanaat, tevazu, halkla güzel geçinmek, kimseyi azarlamamak, erlerin kadrini bilmek, dostların sırlarını saklamak, hasetten kaçınmak, malını

1

1

dostlara harcamak, Allah'a karşı edebe dikkat etmek, hâllerini gizlemek, bedeni itaatle süslemek." (Sülemî, 1977: 37-66).

"İhvanı unutmamak ve görünce sevinmek, istenmeden iyilik etmek, açıkta utanacağı şeyi gizlide yapmamak, sevgiyi misli ile karşılamak, zayıfları korumak, gazaptan sakınmak, başkalarını iyi, kendini kötü görmek, samimi olmak, dinde kendinden üstün, malda kendinden aşağı ile sohbet etmek, içi, dışı bir olmak, yalnız Allah'tan korkmak, ihvana sabır, küçüklerin işlerini görmek, iyiliği devam ettirmek, dostları aleyhindeki dedikoduları dinlememek, yaptığı iyiliği söylememek." (Sülemî, 1977: 67-81).

"Dostlarını istemeğe mecbur etmemek, dostların şerefini kendi şerefine tercih etmek, hizmette ayırım yapmamak, dostlarla beraber olmaya çalışmak, güzel ahlaka sarılmak, nimetleri erbabına vermek, kulağı kötü sözlerden korumak, komşuluk hakkına dikkat etmek, kötülüğü affetmek, zaman bozulunca uzlete çekilmek, eli darda olan arkadaşlarına yardım etmek, dostlara hıyanet etmemek." (Sülemî, 1977: 82-92).

Fütüvvetin aslı, dinî gözetmek, sünnete uymak ve Allah'ın, Peygamberine emrettiği şu sözlerini yapmaktır: "Affı al, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir." (7/A'râf, 199). "Allah, adaleti, iyiliği, yakınlarla muhtaç oldukları şeyleri vermeyi emreder; fuhşu, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Size, derin düşünmeniz için öğüt verir." (16/Nahl, 90), (Sülemî, 1977: 82-92).

Resulullah'ın (sas.) şu hadisine uymak da fütüvvettir: "Ey insanlar, selamı çok verin, yemek yedirin, akrabayı ziyaret edin, geceleyin herkes uyurken namaz kılın ve selamete cennete girin." (Tirmizî, 2603; İbn Mâce, 1334)

Fütüvvette, İslamiyet'in esaslarından olan akrabayı ziyaret etmek ve kardeşlik önemlidir. Bunların yanında, doğruluk, vefa, güzel huy, göz tokluğu, kötü söz dinlemekten kaçınma, iyilik yapmayı arzulama, güzel komşuluk, güzel konuşma, ahde vefa, Allah'ın senin emrinin altına verdiği aile efradına ve hizmetçilere iyi muamele, çocukları terbiye etme, büyüklere karşı edepli davranma, kinden, aldatmadan, buğzdan uzaklaşma, Allah için dost ve Allah için düşman olma, misafirlere hizmet etme, dostların işini gönülden yapma, dostlarına yemeğinden yedirmek suretiyle saygı gösterme, canıyla, malıyla onların ihtiyaçlarını karşılamaya koşma, gelmeyene giderek karşılık verme, tevazua sarılma, kibirden kaçınma, hâllerini ve sebeplerini beğenmekten vazgeçme, ana-babaya iyilik, akrabayı ziyaret, ihvanın kusurlarına göz yumma, kabahatlerini örtme gibi ahlaki prensipler fütüvvetin gereklerindedir (Sülemî, 1977: 94).

Fütüvvetnâmelerde fütüvvete alınmayan kişiler şöyle sıralanır: "Kâfirler, münafıklar, gayba hükmedenler, müneccimler, içki müptelaları, tellaklar, tellallar, çulhalar, avcılar, ameldarlar (bidat çıkaranlar), madrabazlar, muhtekirler." (Sarıkaya, 1971: 9). Teşkilattan atılmaya sebep olan şeyler ise şunlardır: "İçki içmek, zina etmek, livata etmek, gammazlık etmek, münafıklık, tekebbürlük, yavuz gönüllü olmak, hasetlik, buğz ve kin

tutmak, kasten yalan söylemek, sözünde durmamak ve vaadinden dönmek, emanete hıyanet etmek, namahreme şehvetle bakmak, bir kimsenin ayıbını ortaya çıkarmak, kumar oynamak, cimrilik etmek, hırsızlık etmek, iftira etmek." (Seyyid Hüseyin, t.y.: 48b-49b; Sarıkaya, t.y.).